

СУЧАСНА ПОЛІТИЧНА НАУКА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

УДК 321

Сарторі Дж.

Колумбійський університет (США)

КУДИ РУХАЄТЬСЯ ПОЛІТИЧНА НАУКА?

Політична наука, у своєму сучасному значенні, виникла в Західній Європі на початку 1950-х років. Було б неточним називати це „відродженням”, оскільки з XIX століття і до Другої світової війни цей термін означав дисципліну, в якій домінували юридичні та історичні підходи (як у випадку, наприклад, Гаetano Моски). Отже, політична наука отримала новий початок і стала самостійною галуззю досліджень близько півстоліття тому. В той час я був одним із її засновників (разом із Стейном Роканом, Хуаном Лінцем, Маттео Доганом, Гансом Даалдером, Еріком Аллардтом та іншими [1]). Таким чином, я один із свідків того, що „молоді реформатори” тодішнього часу мали на увазі, коли задумували та просували політичну науку. Зараз я „сивий мудрець” і мені приємно, п’ятдесят років потому, поміркувати про те, який шлях пройшла політична наука, і чи правильний курс вона обрала – курс, котрого я прагнув і очікував. Питання „В якому напрямку розвивається політична наука у Центральній Європі?” означає те саме, що питати, чи мають новітні розвідки цієї дисципліни йти шляхом „Великого брата” на кшталт політичної науки американського типу. Я теж був певною мірою захоплений нашим „великим братом”, в тому значенні, що викладаю у Сполучених Штатах вже близько тридцяти років. Дозвольте додати,

що я отримав чималу користь від американського досвіду, але, тим не менш, завжди чинив і продовжую чинити опір американському впливові. І я скористаюсь цією нагодою, щоб пояснити, чому мене не влаштовує американський варіант політичної науки.

Для початку дозвольте мені, хоча б на мить, звернутися до наших витоків. З 1950-х років і по теперішній день британці в цілому відхиляли поняття політичної науки, залишаючись вірними категоріям „політичних досліджень” та/або „державного управління”. Що було яблуком розбрату? Спостерігаючи все більшу квантифікацію політичної науки і озируючись назад, я дещо шкодую про свою боротьбу на боці „політичної науки”. Але в той час це мало сенс. Тоді говорити про „політичні дослідження” означало залишатися в рамках буденної мови, нормального дискурсу, котрий не давав можливості розрізняти тонкощі предмету дослідження. Зокрема, це означало неспроможність розмежувати нарративні та когнітивні аспекти, а також утворити „спеціалізовану” мову (як має бути за будь-якого наукового пізнання). І, нарешті, поняття „політичні дослідження” не вимагало створення спеціальної методологічної основи. З усіх цих причин ми були праві у відстоюванні знамені політичної науки. Адже ми не могли передбачити всю вузькість того її визначення, що буде втілене на американській землі.

Все це підводить мене до питання про те, яким типом науки може та повинна бути політична наука. Я завжди стверджував, що нашим „модельним прототипом” є економічна наука. Але економісти мають простіше завдання, ніж інші. По-перше, економічна поведінка керується об’єктивними критеріями (корисність, максимізація інтересу, прибуток), в той час як політична поведінка – ні (політична людина відображає змішану кар-

© Sartori G., 2011.

© Шмат А.С., переклад з англ., 2011.

Текст друкується за виданням: Sartori, Giovanni „Where is Political Science Going?” *PS: Political Science and Politics*, Vol. 37, No. 4 (2004), pp. 785-787. Дискусія між Дж. Сарторі, Х. Коломером і Д. Лейтіним спочатку з’явилась у мексиканському політологічному виданні *Política y Gobierno*, Vol. 11, No. 2 (2004).

тину мотивацій). По-друге, економісти працюють з реальними числами (дійсно вимірюваними грошовими величинами), вбудованими в поведінку їх „економічних тварин”, у той час як соціологи працюють з привласненими та часто довільними числовими значеннями. Крім того, економічна наука розвивалась тоді, коли було загальновищезначим, що будь-яка наука потребує точних і сталих визначень своєї основної термінології, а також стійких „баз даних”, які дозволяють накопичувати інформацію. З’явившись близько 150 років тому, американська політична наука швидко зіткнулася з кунівськими „парадигмами” і науковими революціями, та з радістю стала на захоплюючий, але нестійкий шлях „самореволюціонування” приблизно кожні п’ятнадцять років у пошуках нових парадигм, моделей і підходів.

У цілому, я вважаю, що мейнстрім політичної науки сформувався на не зовсім придатній для себе протомоделі науки (зрештою, запозиченій з точних наук), а відтак політичній науці не вдалося набути ідентичності (як м’якої науки), бо вона не змогла виробити свою власну методологію. На підтвердження, мої полиці завалені книгами з назвою „методологія соціальних наук”, але ці роботи присвячені просто методам досліджень та статистичній обробки. Вони не мають нічого спільного з методологією та логікою пізнання. Відтак ми маємо достатньо гротескно науку, котрій не вистачає логічного методу, та яка дійсно ігнорує чисту й просту логіку.

Дозвольте мені для початку визначити основні параметри стану дисципліни, тобто того, як політична наука утвердилася в американському академічному середовищі, та, під його потужним впливом, у більшості країн світу. Наша дисципліна, за моїм баченням, прагне утвердити себе як науку: 1) антиінституціональну, і, тим самим, біхевіористську; 2) і кількісну, і статистичну, наскільки це можливо; 3) як таку, що віддає перевагу дослідженню теоретичних моделей, а не виведенню їх із практики.

На все це я можу відповісти таким чином: 1) політика є взаємодією між поведінкою та інститутами (структурами), тому біхевіоризм, відмовляючись від однієї крайнощі, потрапляє в іншу; 2) кількісний підхід, насправді, веде нас в напрямку оманливої точності або абсолютної нерелевантності; 3) наша неспроможність зіставити теорію та практику призвела до того, що ми створили ні до чого непридатну науку.

Оскільки перші два звинувачення давно відомі, вони не потребують додаткових пояснень. Тому я пропоную зосередитися на третьому. Питання таке: для чого нам потрібне знання? Просто заради знання як такого? Частково так, частково ні.

Більшість наук розподіляються на дві гілки: чисті та прикладні. Чиста наука не займається практичними питаннями. Вона розгортається навколо побудови теоретичних моделей та збору даних і фактів, що підтверджують їх правильність. Натомість, прикладна наука встановлює взаємозв’язок між теорією та практикою, вона є знанням, котре практично застосовується, і істинність котрого підтверджується (або спростовується) практикою. І той факт, що наша дисципліна втратила, або навіть відкинула, свою прикладну гілку, підтверджує, що політична наука – це теорія без практики, знання, паралізоване пустою наукоподібною начинкою.

Я ставив питання: для чого нам потрібне знання? Політична наука не може дати на нього відповіді. Практичний висновок полягає в тому, що ця наука нічого не дає для практики. Більше того, заперечуючи своє прикладне значення, вона позбавляється найкращої перевірки власної істинності. Поняття істини в науці прагматичне. Будь-що істинне лише тоді, коли воно „працює” на практиці.

Для того, щоб виправдати наші практичні та інтелектуальні промахи, ми винайшли теорію непередбачуваних наслідків. Але вона є лише зручним алібі для приховування того факту, що ми не розробили прикладного знання, котре працює за принципом „якщо (...), то (...)” і ґрунтується на аналізі цілей та засобів. Хоча непередбачувані наслідки завжди мають місце, їх неминучість була значною мірою перебільшена. У сфері політичних реформ та інституціонального будівництва більшість наших інтелектуальних невдач була легко передбачувана, і найбільш несподівані наслідки можна було передректи (як майже завжди показує аналіз *ex post*). Але дозвольте мені на цьому зупинитися, тому що зараз я хочу продовжити тезис, до якого раніше обіцяв повернутися, а саме, – що у нас є методологія без логіки, котра втратила навіть видимість логіки.

Візьмемо для прикладу те, яким чином тема цієї зустрічі – демократія – зазвичай розглядається в нашій науці. Що таке демократія? Якщо це питання щодо дефініції, то перший варіант відповіді, ймовірно, буде полягати в тому, що ми не повинні обмежувати себе певними рамками, і що визначення

мають бути доволі всеохопними. У другому випадку відповідь, скоріше за все, буде в тому, що це погано сформульоване питання, котре призводить до нормативно-онтологічної дискусії, у той час як більш правильним було б поставити питання так: в якому ступені той чи інший державний устрій та/або демократія демократичні? Але я вважаю, що обидві відповіді неправильно розтлумачили сутність проблеми.

Недооцінювання ролі визначень є помилковим за трьома пунктами. По-перше, оскільки визначення надають словам відповідні їм значення, то вони гарантують, що ми правильно зрозуміємо один одного. По-друге, слова, в нашому дослідженні, також є носіями інформації. Тому якщо наші носії інформації визначені доволі широко, то ми неправильно зберемо факти про них. По-третє, визначити – це, перш за все, призначити межі, відокремити та розмежувати. Отже, визначення встановлює, що повинно бути включено, і навпаки, що виключається з наших категорій. Якщо демократія визначається як система, в якій лідери приходять до влади шляхом виборів, то більшість країн в даний час вважалися б демократичними, але якщо її визначити як систему „вільних виборів”, то кількість країн, включених до нашого списку, скоротилася б удвічі. Як можна після цього говорити, що визначення неважливі?

Аргумент щодо ступеня є ще більш суперечливим. Його теза полягає в тому, що всі відмінності є відмінностями в ступені. Але це не так. В сутності речей немає нічого, що встановлює, що всі відмінності – лише відмінності в ступені, так само як і немає нічого, що пов'язує їх виключно з відмінностями самостійних видів. У такому разі (логічно) відмінності або неперервні та взаємоперехідні, або вони перериваються в класифікації за родами та видами. Чи є відмінності кількісними або якісними, ступеня або виду, в будь-якому випадку виникає питання логічного підпорядкування, і, далі, питання про те, що краще підходить для тієї чи іншої мети.

Якщо демократія визначена, то вона повинна мати протилежність – недемократію.

Питання: як демократія співвідноситься логічно зі своєю протилежністю? У двох напрямках. З одного боку, ми можемо вважати, застосовуючи аристотелівський принцип виключення третього, що демократія і недемократія суперечливі і, таким чином, взаємовиключні терміни. Якщо так, то будь-який державний устрій є або демократичним, або ні. З іншого боку, ми також можемо уявити собі демократію і недемократію як два полюси одного континууму, котрий передбачає проміжні варіанти і, таким чином, багато різних ступенів демократії. У цьому випадку принцип виключеного третього не застосовується. Таким чином, ми однаково вправі спитати, чи є це демократією, чи ні, і спитати, в якому ступені демократія є більш чи менш демократичною (та відносно яких характеристик). Обидва питання цілком обґрунтовані, і їх краще ставити, як мені здається, саме в такій послідовності. Перше питання встановлює граничні значення. Друге пов'язане з варіаціями в рамках демократії. Але навряд чи цей аргумент можна знайти в більшості американських підручників. У них ви, ймовірно, дізнаєтеся, що дихотомічне мислення застаріло, що вимірювання замінює визначення, і тому подібну низку гасел, котрі свідчать, на мій погляд, про логічну безграмотність.

Я маю підвести підсумок. Куди рухається політична наука? Спираючись на запропоновану мною аргументацію, політична наука американського типу йде в нікуди (хоча можна з упевненістю сказати, що „нормальна наука” завжди існує для тих, хто вважає за краще думати, а не повторювати). Це постійно зростаючий колос на глиняних ногах. Відвідайте, щоб переконатися, щорічні засідання Американської асоціації політичної науки, це досвід непохитної беззмістовності. Або спробуйте розібратися в нетрях беззмістовних статей в *American Political Science Review*. Альтернатива, або, принаймні, альтернатива, котру підтримую я, - чинити опір квантифікації дисципліни. Коротко кажучи, *необхідно думати перед тим, як рахувати, і використовувати логіку* в мисленні.